

**СЎЗ САНЪАТИ
ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ
4 ЖИЛД, 3 СОН**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ
ИСКУССТВО СЛОВА
ТОМ 4, НОМЕР 3**

**INTERNATIONAL JOURNAL
OF WORD ART
VOLUME 4, ISSUE 3**

Бош муҳаррир:

Холбеков Муҳаммаджон

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Бош муҳаррир ўринбосари:

Тўхтасинов Илхом

ф.ф.д., доцент (Ўзбекистон)

Тахрир хайъати:

Назаров Бахтиёр

академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умарўгли

ф.ф.д., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова

ф.ф.д., профессор (Озарбайжон)

Бокиева Гуландом

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким

ф.ф.д., профессор (Татаристон)

Махмудов Низомиддин

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил

ф.ф.д., профессор (Россия)

Жўраев Маматкул

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахыммамед

к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Жеймс Форд

Мичиган университети (АҚШ)

Умархўжаев Мухтор

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Болтабоев Ҳамидулла

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Дўстмухаммедов Хуршид

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Шиукашвили Тамар

ф.ф.д. (Грузия)

Юсупов Ойбек

масъул котиб, доцент (Ўзбекистон)

Главный редактор:

Холбеков Муҳаммаджон

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Заместитель главного редактора:

Тухтасинов Илхом

к.ф.н., доцент (Ўзбекистон)

Редакционная коллегия:

Назаров Бахтиёр

академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умар оглы

д.ф.н., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова

д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Бакиева Гуландом

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким

д.ф.н., профессор (Татарстан)

Махмудов Низомиддин

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил

д.ф.н., профессор (Россия)

Джураев Маматкул

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахыммамед

к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Джеймс Форд

Университет Мичигана (США)

Умархаджаев Мухтар

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Балтабоев Ҳамидулла

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Дўстмухаммедов Хуршид

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Шиукашвили Тамар

д.ф.н. (Грузия)

Юсупов Ойбек

отв. секретарь, доцент (Ўзбекистон)

Editor in Chief:

Kholbekov Muhammadjan

Doc. of philol. sci., prof. (Uzbekistan)

Deputy Chief Editor

Tuhtasinov Ilhom

Ph.D. Ass. Prof. (Uzbekistan)

Editorial Board:

Bakhtiyor Nazarov

academician. (Uzbekistan)

Yakub Umarogli

Doc. of philol. sci., prof. (Turkey)

Almaz Ulvi Binnatova

Doc. of philol. sci., prof. (Azerbaijan)

Bakieva Gulandom

Doc. of philol. sci., prof. (Uzbekistan)

Minnulin Kim

Doc. of philol. sci., prof. (Tatarstan)

Mahmudov Nizomiddin

Doc. of philol. sci., prof. (Uzbekistan)

Kerimov Ismail

Doc. of philol. sci., prof. (Russia)

Juraev Mamatkul

Doc. of philol. sci., prof. (Uzbekistan)

Kurenov Rakhimmamed

Ph.D. Ass. Prof. (Turkmenistan)

Christopher James Fort

University of Michigan (USA)

Umarkhodjaev Mukhtar

Doc. of philol. sci., prof. (Uzbekistan)

Mirzaev Ibodulla

Doc. of philol. sci., prof. (Uzbekistan)

Boltaboev Hamidulla

Doc. of philol. sci., prof. (Uzbekistan)

Dustmuhammedov Khurshid

Doc. of philol. sci., prof. (Uzbekistan)

Lixodzievsky A.S.

Doc. of philol. sci., prof. (Uzbekistan)

Siddiqova Iroda

Doc. of philol. sci., prof. (Uzbekistan)

Shiukashvili Tamar

Doc. of philol. sci. (Georgia)

Yusupov Oybek

Ass. prof. (Uzbekistan) - Senior Secretary

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

55. Зарина Раҳмонова ИЖОДИЙ ИНДИВИДУАЛЛИК ТАРИХИЙ-БИОГРАФИК МУАММО СИФАТИДА.....5	5
56. Тоирова Дилфуза Файзуллаевна МРАК И БЛЕСК СРЕДНЕВЕКОВЬЕ.....13	13
57. Г.П. Каллибекова ФРАЗЕМАЛАРНИНГ СЕМАНТИК БИРИКМАСИ БЎЙИЧА ГАЗЕТАДА ФЙДАЛАНИЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИ.....27	27
58. I.S. Mannopov, Sh. S. Ismoilova AZIM HOJA IJODIDA NIKMATNAVISLIK AN'ANASI.....34	34
59. Кадирова Наргиза Арифовна ЭВРИЛИШ МОТИВИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЎЗБЕК НАСРИДА ТАЛҚИН ЭТИЛИШИ.....39	39
60. Z. Djabbarova VARIOUS DEFINITIONS OF THE TERM "LITOTES" IN THE LINGUISTIC LITERATURE..44	44
61. Абулкасимова Нодира Мирзакаримовна ЭВФЕМИСТИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТА "POVERTY" В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ.....49	49
62. Низомиддинова Дилдора Носировна ФАРҶОНА ВОДИЙСИНИНГ АНТРОПОНИМ АСОСЛИ НЕКРОНИМ, ГИДРОНИМ, ОРОНИМ, АГРООНИМЛАРИ.....59	59
63. Xotamova Guljahon Solijonovna O'ZBEK TILIDAGI SHAXSIY YOZISHMALARDA O'SMIR QIZLAR YOZMA NUTQI HARF SHAKLLARINING XUSUSIYATLARI.....66	66
64. Жамолиддинова Дилноза Мирхожиддиновна, Шодиева Гавхар Эминжоновна ТЕРМИНЛАР ВА ЛИНГВОМАДАНИЙ БИРЛИКЛАР.....73	73
65. Рахматова Дилафруз МАХМУДХЎЖА БЕХЎБУДИЙНИНГ БИРИНЧИ ЎЗБЕК ДРАМАСИНИ ЯРАТИШИ АСНОСИДА ЎЗБЕК АДАБИЁТИГА ҚЎШГАН ДИДАКТИК ҲИССАСИ.....82	82
66. Жамолиддинова Дилноза Мирхожиддиновна, Турдиев Шавкатжон Ахмедович ТЕРМИНЛАР ВА ТИЛ ТАДҚИҚИГА АНТРОПОЦЕНТРИК ЁНДАШУВ.....91	91
67. Хурсанов Дилшод Бахтиёрович ЗАМОНАВИЙ ЎЗБЕК ШЕЪРИЯТИДА МЕТАФОРИК ОБРАЗЛАР.....99	99
68. Жамолиддинова Д. М., Мадаминов Н.Ҳ., Фозилов Қ.М. ТЕРМИН ВА СЎЗНИНГ ИНТЕГРАЛ ВА ДИФФЕРЕНЦИАЛ БЕЛГИЛАРИ.....105	105
69. Қурбонова Феруза Аъзамовна ИСАЖОН СУЛТОН ҲИКОЯЛАРИДА ФОЛЬКЛОР АНЪАНАЛАРИ.....120	120

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

Кадирова Наргиза Арифовна
Гуманитар йўналишларда чет тили
кафедраси катта ўқитувчиси, PhD
Бухоро давлат университети
nzkd117@gmail.com

ЭВРИЛИШ МОТИВИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЎЗБЕК НАСРИДА ТАЛҚИН ЭТИЛИШИ

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2021-3-59>

АННОТАЦИЯ

Дунё оғзаки ва ёзма адабиётида инсон ва табиат мавжудотларининг бир кўринишдан бошқа кўринишга ўтишини акс эттирувчи эврилиш мотиви шундай адабий-эстетик ходисалардан бири бўлиб, аслида фольклорда пайдо бўлган ва кейинчалик ёзма адабиётга ҳам кўчган. Мазкур мақолада замонавий ўзбек насри ижодкорларидан Назар Эшонкулнинг “Баҳоуддиннинг ити” ҳамда Иззат Султоннинг “Қисмат” ҳикояларида эврилиш мотивининг кўлланилиши ўрганилиб чиқилган.

Таян сўзлар: ўзгариш, айланиш, балиқ, рух, ит, овоз, муҳаррир.

Кадырова Наргиза Арифовна

Доктор философии по филологическим наукам,
старший преподаватель кафедры Иностраный
язык по направлению гуманитарных наук,
Бухарский государственный университет
nzkd117@gmail.com

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ МОТИВА ПРЕВРАЩЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ УЗБЕКСКОЙ ПРОЗЕ

АННОТАЦИЯ

Мотив превращения, отражающий переход человека и природных существ из одной формы в другую в мировой устной и письменной литературе, является одним из таких литературно-эстетических явлений, которое зародилось в фольклоре, а затем перешло в письменную литературу. В статье исследуется использование мотива превращения в таких рассказах современных узбекских прозаиков, как «Собака Бахауддина» Назара Эшанкула и «Судьба» Иззат Султана.

Ключевые слова: смена, превращение, рыба, дух, собака, звук, редактор.

Kadirova Nargiza Arifovna

Doctor of Philosophy in Philology,
senior teacher of the department of
Foreign languages in Humanitarian Sciences,

Bukhara State University
nzkd117@gmail.com

INTERPRETATION OF THE MOTIVE OF TRANSFORMATION IN THE MODERN UZBEK PROSE

ABSTRACT

The motive of transformation, reflecting the transition of man and natural beings from one form to another in the world oral and written literature, is one of such literary and aesthetic phenomena, which originated in folklore, and then passed into written literature. The article examines the use of the transformation motive in such stories of modern Uzbek prose writers as "The Dog of Bahauddin" by Nazar Eshankul and "Destiny" by Izzat Sultan.

Key words: change, transformation, fish, spirit, dog, sound, editor.

КИРИШ

Глобаллашув таъсирида замон ва макон ўзгармоқда, шу билан бирга инсон ўзгармоқда. Бадиий адабиёт инсоншунослик экан, ушбу ўзгараётган замонда инсон ўзини қандай тутмоқда, унинг бу ҳолати бадиий адабиётда қандай талқин қилинмоқда, бугунги кундаги ўзгаришлар илмий-бадиий талқинлар миқёси кенгайишига қандай таъсир кўрсатмоқда ҳамда уларнинг моҳияти нимада, каби масалалар жаҳон адабиётшунослиги, хусусан, истиқлол даври ўзбек адабиётшунослиги илмий аҳамият касб этади.

Дунё адабиётшунослигида эврилиш мотивининг барча замонларда инсон тақдирини поэтик талқин қилиш, унинг ҳаётидаги жиддий ўзгаришлар, ижтимоий силжишлар, бурилиш нукталари, рухий бузилишларни тўлалигича бадиий ёритиш воситаси сифатидаги бадиий-эстетик вазифаларини очишга қизиқиш ҳаминша юқори бўлган. Чунки эврилиш мотивининг асар бадииятини таъминлашдаги аҳамиятини, инсон ҳис-кечинмаларини тасвирлашдаги ролини, умумий хусусиятларини, генезиси, ички кўринишлари, бадиий тадрижини аниқлаш мифологик тафаккур қолдиқларининг замонавий адабиётда поэтик янгилашнилар асосида яшаб келаётганини далиллаш имконини беради. Мотив табиатида юз берган эволюцион ўзгаришлар, диффузияланиш жараёни, поэтик динамика инсоният бадиий тафаккури тараққиётига хос тамойилларни англашга хизмат қилади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Эврилиш мотиви фольклордан ўсиб, шаклланиб, ёзма адабиётга ҳам кўчган. Эврилиш мотиви ҳозирги ўзбек насрида ҳам мавжуд. Бу ўринда Назар Эшонкулнинг “Баҳоуддиннинг ити”, Иzzат Султоннинг “Қисмат” ҳикоялари мисол сифатида келтиришимиз мумкин. Фольклоршунос олимлар халқ эртақлари ва дostonлари мисолида ўрганганидек, эврилиш мотивининг “сув воситасида”, “ҳаракат воситасида”, “жонзот ўз либосини ечиб, инсоний киёфа касб” этиши каби бадиий турларини кўрсатишган. Фольклордаги “эврилиш” мотивига хос бадиий магик хусусиятлар ёзма адабиётда тўла шаклда намоён бўлди, деб айта олмаимиз. Ёзувчилар халқ оғзаки ижодига хос “эврилиш мотиви”ни ўз бадиий мақсадларини тўлиқ ифодалаш учун ва реалистик насрда ноанъанавий шакллар топиш учун ҳам бу “магик” бадиий шартли воситага мурожаат қиладилар. Ёзма адабиётда ижодкорлар “метамарфоza мотиви”га мурожаат этишларининг яна бир сабаби жамиятда кучли босим авж олганида, инсоннинг шахсий истаклари, хохишлари жуда қаттиқ бўғилган зулм, залолат авжига чиққан, бюрократик ва бошқа салбий иллатлар болалаган вақтда истейтодли ёзувчилар анъанавий сайёр мотивдан фойдаланишга ҳаракат қилади.

Назар Эшонкулнинг “Баҳоуддиннинг ити” ҳикоясида эврилишнинг яққол намунасини кузатишимиз мумкин. Ҳикояда инсоннинг ҳайвонга, итга эврилиши тасвирланган. Асар қаҳрамони “Баҳоуддиннинг ити” радиопьессасининг режиссёри ҳисобланади. Режиссёр ўз ёрдамчиси ҳамда кўплаб актёрлар билан ушбу пьесса устида олти ой машаққат чекишади. Иш тугаганидан сўнг муҳаррир асарни тинглаб кўради, аммо пьессани янада мукамаллаштириш мақсадида унга табиий шовқинлар, табиат овозларини, ёзиш таклифини беради. Ҳикоядаги асосий воқеалар шу ердан бошланади. Қаҳрамонлар шаҳар четидаги хиёбонда бу каби

шовқинларни ёза олишларига амин бўлишди. Бу хиёбон анчадан бери тартибга келтирилмаган, дарахтлар зич, кўплаб қушлар доим тўпланадиган макон эди. Режиссёр қулоғига қушлар чуғури билан бирга яна қандайдир тушуниқсиз увиллаш элас-элас чалинарди. Лекин у бу сас нималигини ажрата олмади, у итнинг ҳам, бўрининг ҳам, ёки бирон яқинидан айрилган жониворнинг изтиробли ноласига ўхшарди. Эҳтимол, бу шаҳарнинг хиёбонга ўрмалаб кирган одатдаги шовқинидир, деб ўйлади. Нима бўлганда ҳам бу шовқин қушлар шовқинига халал беролмаётган, қолаверса, бу режиссёр қулоғининг шанғиллаши бўлиши ҳам мумкин эди. Улар ишларини тугатиб, тушлиқдан сўнг яна ишхонада учрашишлари ва муҳаррирга эшиттиришлари кераклигини айтди. Барча тўплангандан сўнг пьесса қўйилди, шўх-шодон наволар ўрнига эрталаб режиссёрнинг қулоғига чалинган қандайдир мунгли, юракни эзадиган бир дардли увиллаш эшитилди. Ҳамма ҳайрон, муҳаррир жаҳл билан қайта ишлаш кераклигини уқтирди. Кейинги тонгда улар наботот, ҳашорат ва парранда овозларини – табиатнинг улуғворлигини мадҳ этаётган, борлиқ билан уйғунлашиб кетган тириклик ва яратувчилик оҳанглари эзиб олишди, ҳамма табиат овозини эзиб олинганга амин бўлишди. Аммо бахтга қарши бу гал ҳам худди ўша мунгли увиллаш эшитила бошланди. Чакалакзорлар ичида қандайдир катта бир ит режиссёрга қараб, масхара қилиб, тилини чиқариб тургандек туюлди. Кўзини юмиб очди- итга ўхшаб ҳурпайиб турган шохга кўзи тушди. Режиссёр булар барчаси унга шундай туюляпти, деб ўйлади ва улар уйга тарқашди. Вақт ўтиши билан режиссёр ёрдамчиси қўнғироқ қилиб, яна ўша мунгли ва маҳзун нола эзиб олинганлигини айтди. Барча бу воқеадан ҳайратга тушишганди. Муҳаррир бу ишдан жаҳли чиқиб, асарга ишлов беришни бошқа кишига беради. Бу ғайриоддий ҳодиса режиссёрни ўйлантириб қўяди. У қандай ит? Эгаси бормикин? Нега у бунчалик нола чекаяпти? каби саволлар уни тинж қўймайди ва ўша хиёбонга боришга қарор қилади. Эрта тонгда хиёбонга келади, у ерда ҳамма нарса бахтиёрлик, яшнаш ва уйғонишдан дарак берарди. У боғнинг ҳамма жойини кўриб чиқади, аммо итни тополмай, синган дарахтга ҳолдан тойиб ўтириб олади. Дам олаётиб, қушларнинг чиройли сайраши уни маст қилди, шу хонишлар ичидан элас эласдан итнинг ноласи эшита бошланади. Боғнинг ичкарироғи, анвойи гуллар гуркираган, аммо жуда тартибсиз бўлган томонда кўзига ит кўринади. Режиссёр кўзини юмиб, ит ноласини гоҳ олисдан, гоҳ яқинидан эшита бошлади. Кўзини очишга журъат эта олмади, гўёки кўзини очса, ит ҳам, нола ҳам йўқолиб кетишини ўйлади. Овоз ўзининг андуҳи билан сеҳрлар, андуҳи билан мафтун қилар, мусибати билан жодулаб қўярди. Кунлар давомида у боғга келиб, кўзини юмганича мусибат ва андуҳдан титраб кунларини ўтказарди. У итни кўргиси келар, ғамига шерик бўлгиси, мусибат эзган бошини силагиси келар эди. Гўёки кўзини юмганда ичидан ит қалбини тирнаб чиққанини ҳис қилади. Итнинг кўзларида мунг ва ҳасрат қотиб олган, ўзи афтода, озғин, қовурғалари кўриниб ётар, оёқда зўрға тургандай туюлганди. Ит ҳар доим боққа одамлар кириб келгунча, шовқин бошлагунча увиллайди, кейин секин чакалакзор орасига кириб кетади. Режиссёр унинг изидан югуриб боради. Аммо ит одамлар орасида йўқолиб кетади. Кейинги кун ҳам у боққа яна келади, худди шу жойда, шу пайтда ит увиллашни бошлайди. Аммо бу сафар ит режиссёрдан қочмас, унга қараб ҳасрат билан увиллар эди. Улар бир-бирига ўрганиб қолишди, итнинг қўтир босган вужудида қандайдир сеҳр борлигини ҳис қилди. Шу тариқа режиссёр ҳам ит билан бирга девор туйнугидан эмаклаб, кўчага чиқар, кейин ит изидан санқиб юрарди. Улар биргаликда шаҳарнинг шунча йиллардан бери бирон марта кўрмаган ғарибгина кулбалар, тўкилай деб турган масжиду мадрасалар жойлашган эски тор кўчаларини, қадимий қалбалару қасрлар харобалари қолган тепаликларни айланиб чиқишарди. Ит тор кўчаларнинг бирида қадимий ўймакор дарвоза олдига келиб, у ерда қўйилган егуликдан еб кетарди. Агар айнан шу дарвоза остида егулик бўлмаса, кун бўйи оч юрса юрар, аммо бошқа ердан овқатланмас эди. Бора-бора итни режиссёр уйига олиб келди, бирга яшашди. Бирга дардлашар, бир-бирларини тинглашар, туғишгандай ёки ошиқ-маъшукдай бир-бирларисиз яшай оломасди.

Режиссёр шу даражада итга қўниқиб кетганди. Наҳотки, итнинг увиллаши ҳам одамни сеҳрлаб қўйиши ёки одам ит ноласига ошуфта бўлиши мумкинми? Асарни ўқиган ўқувчида шу каби саволлар туғилиши табиий. Режиссёр ишхонасидаги бадбўй итнинг ҳиди унинг

атрофдагиларни ажаблантириб қўйганди. Аммо режиссёрнинг ўзи бу ҳидни ҳис қилмас эди. Охир оқибат у ишдан ҳам бўшаб, ҳар куни ит билан бокқа чиқар, ит увиллар, режиссёр эса шу мунгли овозга маҳлиё бўлиб, хаёлан ўзини олис-олислардан топарди. Шу даражада итга ўрганиб қолгандики, ўзини ҳам итга ўзгариб бораётганини ич-ичидан ҳис қила бошлади. У ит билан ўзини бир вужуд деб билар эди. Агар итдан узоклашса, гўёки ит билан бирга бўлган вақтда айрилиқ мусибати босилар, ўзини бахтиёр ҳис қилар эди. Ўзини ҳам итга айланишини қаттиқ истар эди.

Асарда муаллиф руҳий эврилишни қўллаш орқали инсон руҳиятидаги ўзгаришлар, уларнинг инсон тақдирида таъсирини очиб беришга ҳаракат қилган. Режиссёр кундан-кунга итга айланишини, ит билан бирга бўлишликни хохлашининг тасвирланиши унинг руҳиятидаги ўзгаришнинг яққол намунаси ҳисобланади. Умуман айтганда, эврилиш мотиви афсонавий мазмун касб этса-да, инсон ҳаётининг руҳий ўзгаришлар билан боғлиқ қирраларини ёрқин поэтик акс эттиришга хизмат қилиши жиҳатидан ғоявий-бадий аҳамияти каттадир.

Яна бир ажойиб ёзувчи Исажон Султоннинг “Қисмат” ҳикоясида ҳам эврилиш мотивини кузатишимиз мумкин. Ҳикояда отасининг қарғишига учраб, балиққа айланган йигитнинг тақдири тасвирланади. Ушбу ҳикояда инсоннинг балиққа эврилишини ёзувчи ёрқин кўрсатиб бермаган бўлса ҳам ҳикояни охиригача ўқиб тугатган ўқувчи бу фикрни ҳис эта олади. Уч ака-укаларнинг антиқа балиқ ҳақидаги парчалари ҳикоядан ўрин олган. Ҳикоядаги балиқ нафақат бир марта балки бир неча бор ўз қиёфасини ўзгартиради: “Тоҳо хунук, ваҳший ниначи курти сув остидан юзага – қамиш ёки ўт поясига ўрмалаб чиқади. У жуда очофат, кўрган нарсасини паққос туширади, баъзан ўзининг наслдошларини ҳам еб қўяди. Пояда соатлаб кимир этмай туради, кейин елка қисми тўсатдан ёрилади, ёрилган қисмидан қанотлари ҳарир, боши катта ўзга бир жонзот – ниначи чиқиб келади. Дўнгга қўниб, қуёш ҳароратида қанотларини қуритгач, пирпираб учади-кетади... Милтиллаб сузиб юрган итбалиқлар ҳам ўзгариб, бақаларга айланадилар. Илдизнинг пўк қисмида истиқомат қиладиган яна бир жонзот – семизкуртнинг ҳаёти ҳам тўсатдан барҳам топади, бир-икки кун кимир этмай ётади-да, бузоқбошига айланади, яна бир оз вақт ўтгач, тўсатдан қанот чиқариб, дириллаб учишга тушади.” Бу балиқ ўзгача бўлиб, бунақанги рангу тусдаги балиқ йўқ, сув бетига чикқанда барча жонзотларнинг овози ўчиб кетади.

Ўртанча ўғил бу балиқ Худо томонидан берилганига, отасининг руҳи балиқнинг ичига кирган, деб ўйларди. Чунки, онаси - одамнинг руҳи бошқа нарсаларнинг ичига, кўпинча капалакка ёки кичкинароқ жонзотларга, баъзан катталарига ҳам қира олади. Капалак учиб келиб жим ўтиради, унинг ичидаги марҳумнинг руҳи эса теваракни томоша қилади, деб айтган эди. Кунларнинг бирида бир чол бу йигитнинг тушига кириб, отаси балиққа айланиб уларнинг олдида келишини ва бу балиқни касал онасига пишириб бериши кераклиги, онаси бу таомдан сўнг оёққа туриб кетишини айтади. Катта ўғил бу тушдан хабар топиб, ўша балиқни тутиб, тозалаб, онасига пишириб беради. Кичик ўғиллар эса ич-ичларидан отажон, отажон дея йиғлаб қолишди. Онасининг тушида ҳам марғум эри кириб, балиқ е, балиқ, деб таъкидларди.

Марҳум ўз отасига ўшқиргани, уни намоз ўқиганлиги учун силтаб юборгани-ю, отасининг кўзига қамиш кириб қолгани ва отаси уни қамишдай қурғин илоё, деб қарғгани сабабли бир мўъжиза сабаб балиққа айланиб қолган эди. Кунларнинг бирида еру кўкни чанг тўзон қамраб олади, “Балиқ бўл!” деган садо келиб, бу эркакни бир пўртанага оқизиб кетади. Ушбу мисолда нафақат инсон ташқи кўринишидаги ўзгаришни балки руҳиятидаги ўзгаришни англаб олиш мумкин.

ХУЛОСА

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, таҳлили кўриб чиқилган асарлар сюжетидаги эврилиш мотиви фантастик мазмун касб этса-да, қаҳрамонларнинг руҳий ўзгаришлари билан боғлиқ барча томонларни яққол намоён этишда катта аҳамият касб эта олган.

Ўзбек адабиётида яратилган илмий-фантастик асарлар сюжетида эврилиш мотиви алоҳида ўрин тутади ва бундай асарларнинг фантастик руҳини, бадииятини ва эстетик таъсирчанлигини оширишга катта хизмат қилади. Ўзбек шоир ва ёзувчилари эврилиш

мотивидан кўпинча ҳаёт билан боғлиқ ҳақиқатларни ошкор қилишда, у орқали мифопоэтик тасвирлар яратишда, асарнинг бадий-эстетик таъсирчанлигини оширишда, жамиятдаги ижтимоий, инсон ботинидаги руҳий ўзгаришларни акс эттиришда фойдаланишган.

Фойданилган адабиётлар:

1. Юсупов Ж. Эврилиш мотивига доир баъзи мулоҳазалар. – Шарқ юлдузи. – 2002. – 1-сон. – Б.152-153.
2. Назар Эшонқул. Баҳовуддиннинг ити. <https://ziyouz.uz/uzbek-nasri/nazar-eshonqul/nazar-eshonqul-bahoviddinning-iti-hikoya/>
3. Исажон Султон. Қисмат. <https://ziyouz.uz/uzbek-nasri/isajon-sultonov/isajon-sulton-qismat-hikoya/>
4. Д.Ўраева, Н.Кадирова. Ёзма адабиётда “эврилиш” мотивининг поэтик вазифалари. Тошкент, Филология масалалари. – 2020. – № 2. – Б.17-31.
5. Kadirova N.A. Similarities in addressing the complex nature of love and devotion in *Metamorphosis* by Kafka and ghazals in Mir Alisher Navoiy. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*. Volume- 8, issue- 9S3, July 2019, 1542 - 1545 pp. <https://www.ijitee.org/download/volume-8-issue-9/>
6. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna. Similarities and Differences between types of Comic // *International Journal on Integrated Education*. September 2020, Volume 3, Issue IX. <https://doi.org/10.31149/ijie.v3i9.596>
7. НА Кадирова. Элементы превращений и перевоплощений в некоторых значимых произведениях мировой литературы. *Казанский вестник молодых учёных*, 2019. Том 3, № 3 (11). <https://cyberleninka.ru/article/n/elementy-prevrascheniy-i-perevoploscheniy-v-nekotoryh-znachimyh-proizvedeniyah-mirovoy-literatury>

СЎЗ САНЪАТИ
ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ
4 ЖИЛД, 3 СОН

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ
ИСКУССТВО СЛОВА
ТОМ 4, НОМЕР 3

INTERNATIONAL JOURNAL
OF WORD ART
VOLUME 4, ISSUE 3

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000